

ունայ մեծ գպրոցէն Խալքիի երկրորդ վանքը կ'երթցուի, որ Սուրբ Երրորդութեան նուիրեալ է. երկայն ճամբայ մ'է շատ գեղեցիկ, երկու կողմը ծառերով, որ ծովուն վրայ կը նային. մարդ հոն ինքզինքն Անգղիոյ Ուայդ կղզւոյն ծովափերայ պարտէզներուն մէջ կը կարծէ: Այս երկրորդ շէնքին գիւղն այլ, կղզւոյն մէկ ծայրը՝ շատ հրաշալի է: Բարձր ծառերով պատած գէպ 'ի Բիւթանիոյ եղբրը դարձած, և աշխարհիս ամենէն գեղեցիկ տեսարաններէն մէկն է. հեռուն նայելով այս բարձրաւանդակը, որուն վրայ շինուած է այս վանքս, հարուան խորունկ և ծառաղարգ ձորով մը պղտիկ քաղաքէն բաժնուած է. հիւսիսային կողմը փոքրիկ ծոց մը ունի գեղեցիկ դարձուածքով, որով զատ կղզի կը նմանի Խալքիի ծայրը:

Այս վանքս (որ հիմայ եկեղեցական ամենէն մեծ գպրոցն եղած է) բարձր պատգամէն մարդու ուղիք չգիտէր ուր հանգչի. մէկ կողմանէ կը բարձրանայ կապտագոյն ալիքներուն մէջէն Ուիմպոս լեռը Պուրսայի բով: Սիւս կողմանէ Ա. Պուլիս կ'երևի իւր բազմաթիւ մկնարներով, և գէպի նիկոնիդիոյ ծոցն այլ տաքիս անդին սպիտակփայլ գիւղեր, որ կանաչութեանց մէջ կը բարձրանան:

Ըստ աւանդութեան, որ դժբախտաբար ստուգութիւն մը չունի, այս երկրորդ վանքին հիմնադիրն եղած է Փոս պատրիարքը, որուն ժամանակ Յունաց եկեղեցին բաժնուեցաւ ի Հռոմ, մայ, և որ Թ. դարուն նշանաւոր մարդիկներէն մէկն է: Ամենիւն տեղեկութիւն մը չկայ այս շէնքին վրայ Բիւզանդական դարուն մէջ, և ոչ այն կրօնաւորաց վրայ՝ որ Յոյն կայսերան և Սուլթանաց ատեն այս վանքիս մէջ տարած են: Խալքիի այս վանքս այլ աւերակ գաւառով Ժի դարուն մէջ նորոգուած է, անուանի Մետրոփանոսի ծախքովն, որ Սուրբ Բարոս կղզւերայ գործի մը տղան էր, և 1554ին իւր բարեկամ

Յովսափառ Բ. պատրիարքէն Կեսարիոյ Կապադովչայւոց արքեպիսկոպոս անուանեցաւ, և յետոյ 1565ին Կ. Պոլսոյ պատրիարք եղաւ, երկու անգամ՝ պատրիարք ընտրուեցաւ՝ և մեռաւ 1580ին:

Իւր առաջի պատրիարքութեան ատեն, սիմոնակսնութիւնը այնչափ տարածուած էր, որ ստիպուեցաւ հրաժարիլ. ապր վրայ է որ Վր. կիււէ Հանդես երկոց Ուխարձաց օրագրին մէջ պատմութիւն մը կը պատմէ. իւր պատրիարքութենէն առաջին անկման ատեն, իրեն առաջարկեցին երկու թեմեր Լեմնոսի և Վիոսի, ընդունեցաւ, և շուտ մը առաջինը ծախեց և երկրորդին մէջ քաշուեցաւ: Մետրոփանոսի հակառակորդներն զինքն ամբաստանեցին իբր շատ ստակ սիրող, որ բոլորովին անհիմն չէր, ինչպէս այդ գործէն կ'երևի. բայց յատկութիւն մ'ունէր, որով անուանի եղաւ և սիրելի անոնց՝ որ հնութիւն կը սիրեն. իւր ատենին լուսամիտ գիտուն մ'էր, ամէն ջանքը Թափեց գտնելու 1453 ին տակէն մեծ կորուստէն տալտած գրքերը. մասն մի գտաւ, որուն ձեռագիր ցանկը, Տիւքանժի կ'ըսէ որ 1573ին Պարսիս ազգային գրատան մէջ կը գտնուէր: Բայց ափսոս որ իւր մեռնելէն վերջ այս գեղեցիկ հաւաքմանքն ցրուեցաւ:

Կիւսիս գը Բուսրէք հմուտ քաղաքագէտը, այն՝ որ անուանի եղաւ վերջը շեփորուկը Եւրոպա մտցընելով. երեք ամիս Խալքի ընակեցաւ ԺՁ դարուն մէջ, շատ գեղեցիկ ձեռագիրներ տարաւ, անոնցմէ էր Դիոսկորիտոսի ձեռագիրը որ հիմա Վիեննայ է, և որ յետուն դուկատի դրնեց: Հիմա քիչ բան ձեռքս է այնչափ հարստութենէն Սուրբ Երրորդութեան վանքին մէջ: Այն ձեռագրից որ Մետրոփանոսի ձեռագրի կ'անուանին, վանքին գրատան ամենէն թանկագին մասն է: Երրորդութեան վանքն՝ որ վերջին դարուն մէջ նորոգուած էր, այրեցաւ 1821ին, բայց դարձեալ շինուեցաւ Գերմանոս Դ. պատրիարքին ձեռքովը 1844ին: Այն տարին է որ Բրոդի վանքը բոլորովին տառուածաբար

նուութեան գարոց մը եղաւ, ուր ութսունն աշա-
կերտէն աւելի կայ:

Եսա Հինաւրի է երթալ նստիլ գարատափին
վրայ, Հին Ծառերուն տակ, արևուն մտնելը գի-
տեղու համար: Ամբողջ Անտառուկն եղբբը, և
իզմիտին Ծոցը կը տեսնուի, ուսկից այնչափ
Բիւզանդիոյ ցուպնաւներն անցած են, Այսպէս
չըբբերը Ասիա դառնալու համար: Բիւթանիոյ
բարձր բլուրներուն զառիվայրերը՝ փայլուն
կարմրագոյն լուսաւորուած կը տեսնուին. այն-
պէս որ վրձին մը չի կրնար նկարել այն լեւրան
գարահանդերն և խոռոչներն. Թուրքաց մեծ
կարմիր տներն Ծովուն վրայ չուր չը չգին .
նոճեաց մեծ խումբերն, սօսիք, միլիթանիի
անտառակներն, որ տաք լուսոյն մէջ գուրս կը
ցատկեն:

Սուրբ Աւքեսնախոս լեւան բոլորակ գագաթը
հեռուէն կ'երևի Հորիզոնին վրայ, ձախ կողմի
այլ Բաղդադէնի և Սկիւտարի միմարէները, գեռ-
այիկ ձախ կողմի կոստանդնուպոլիս աներե-
ւոյթ կ'ըլլայ արևու վերջին ճառագայթներէ՝
լուսաւոր ոսկիէ փռւոյ մը մէջ: Դիտողին ոտից
առջև կը տեսնուին Բրոզի և Անդիկոնի կղզի-
ները, որք բոլոր սպիտակագոյն շէնքերով զար-
գարուած են: Բրիքերոյ կը տարածէ իւր Ծա-
ռատունկերն, իւր առկայիսէլ պարտէշները, և
գիւղական գեղեցիկ տներն, Խոտական պատըշ-
գամներով, բոլորն ալ Ծաղկազարդ Ծառերով
զարդարուած: Բայց ամենէն աւելի հրաշալի
տեսարանն է՝ Ուլմայտ՝ ասիական կուպալտու-
թեան սրբապան լեռն: Այն ընդարձակ ճերմակ
Ծածկոյթի՝ կարմրած արևուն վերջին ճառա-
գայթներէն, լուսաւոր պատուար մը կը ձևա-
նայ՝ ընդ մէջ շէկ գծերով կապոյտ երկնքին և
ցածագոյն կանանչ Ծառազարդ և զառիվայրե-
րուն, որոնց տակը կը Ծածկուին արդէն խոր
մթութեան մէջ, Բիւթանիոյ կղզիներն և գիւ-
ղերը, Հեռուն Կ. Պոլսէն անգին կ'աներեւու-
թանան Թրակիոյ եղբբը:

Մովը ճերմակ ալիքներով Ծածկուած, պզտիկ
և մեծ առագաստներ, ամէն կողմերէն մեծ նա-
ւեր, Ծանր նաւակներ, Հին ձեւերով շոգենաւեր
իրենց ճերմակ Ծուխերովն, կ'երթան գէպ 'ի
Ուկղէիւրի ազմկալից կայարանն: Մամբիկ
նաւակները (բայրը) որ հեռուէն կարծես Ծովու-
մրջիւններուն կը նմանին, կը սահին արագու-
թեամբ մէկ կղզիէ միւսը, լուս և խորհրդաւոր
կերպով մը: Ամէն խորշ իւր Ծոցին ունի, իրեն
պզտիկ նաւամատոյցը, իւր ձկնորսի նաւերը
ցամաքին կապուած, իւր կանաչազարդ անկա-
շաքը, որ մինչև Ծովուն եզերքն կ'իջնան: Մար-

գուս միտքը երբեք չի կրնար երևակայել ասկէ
աւելի գեղեցիկ միայնութիւն մը, յարմար բոլո-
րովին միտքն յերկինս վերցնելու: Թէ որ երի-
տասարդ կեդրիկոսներն, որոնց տարիներն այն
օրհնած տակը կ'անցնին, որոնց Ժամերն կարգա-
գրած են ընդ մէջ ուսման եկեղեցւոյ Հին հարց
գրոց, և այս լուս և խաղաղ գեղեցկութեան
մէջ, չեն ըլլար կատարեալ քահանայք, ըսել է որ
իրենց հոգին զուրկ է 'ի կոչումէ, և անկարող
գէպ 'ի մտաւորն թռչելու:

Աշեն գեղեցիկ իրիկուն մ'էր, կակուղ զառ-
'ի վայր ճամբէն վեր կ'ելնէինք, որ դարաւանդին
բոլորովը Ժապոնոյ դարձուածքով կը բար-
ձրանայ մինչև վանքին մէջ գրան Հին Ծառերու
շուքին տակ, գրան վերէն ալ պերճաբան յիշա-
տակարան մը, ինչպէս որ յունական եկեղեցւոյն
սովորութիւնն է: Այս տեղս գրաւել տեսարան
մը ճաշուեցաւ դիմացինս: Երկու խումբ սև հա-
գուած յունական եկեղեցականք՝ Ծանր զգեստ-
ներով յոռու դիմաւորեցին, խումբին մէկն էին
գեղեցիկ երկայն մազերով մարդիկ, ճերմակ
մօրուքով և կամ բոլորովին սև, աշխու և կանո-
նաւոր դէմքով, յունական եկեղեցւոյն աւագ
գասեն, վրանին վեհ կերպ մը կար: Միւսներն
էին միայն երիտասարդներ, անոնք ալ արդէն
Ծանր և աշխու կերպ մ'առած, Ժողովն և նա-
նական գէմքով, մազերնին երկայն, որոնց հիւ-
սուածքը՝ որ կանանց կերպ մը կուտայ, հաղիւ
Ծածկուած էր բարձր և բոլորակ գլխարկին տակը:

Մերերը ելուկներուն վրայէն վար իշան իրենց
Կախկոպոսական գաւազաններուն վրայ կըսթը-
նելով, և ձեռքերնին կ'երկնցնէին երիտասար-
գաց, որ շարուած ճամբուն վրայ կը համբուրէին
յարգութեամբ: Այս մարդիկն և այս Ծերերն՝ որ
արդէն հասուն հասակի մէջ էին, Կոստանդնու-
պոլոյ և Ալեքսանդրիոյ պատրիարքներն էին և
ամբողջ սուրբ Սինոդը, որք էին Եփեսոսի, Նի-
կիոսիոյ, Փարսապոյ, Խորոսի, Սելանիկի մեա-
րապոլիտքն. ամենքն այլ նախնական եկեղեցւոյ
մեծ և փառաւոր անուններն կը կրէին, ինչորդք
մարտիրոսաց և խոստովանողաց, մեծ ճարտա-
րախօսաց, անուանի Ժողովոց մէջ, գիտուն վար-
դապետք, լուսամիտ և եռանդնոտ Հայրենա-
սէբք: Այս մեծ խումբը կու գար տարեկան բա-
ցումն ընելու աստուածաբանութեան գագոցին,
ուր անոնցմէ շատերն առած էին իրենց ուսումնս:
Երիտասարդները արգի աշակերտներն էին, որ
վանահօրը հետ, իրենց եկեղեցական գլուխներն
գիմաւորելու եկած էին, և լուսութեամբ և յար-
գանք բարի գաղուստ կը մաղթէին:

Երրորդ և վերջի շատ Հին վանք մ'այլ կը

բարձրանալ խաւքի կղզւոյն մէջ գեղին մօտ բարձր ծոփուն վրայ Սուրբ Գեորգ անուամբ, կ'անուանի նաև Գարաւանդի վանք իւր գիրքին համար, որ սեպագետ ժայռի մը վրայ շէնուած է: Իր պատշգամբն վրայէն Բրինձերոյի ամենէն գեղեցիկ տեսարանը կը տեսնուի, և ժայռուտ հրուանդանին վրայ, ուր համանուն վանքը կայ, նոյն կղզւոյն մէջ, մինչև անցեալ տարուան մէջերն այս վանքս Գաղեդոնի մետրապոլիտին իրաւասութեան կը վերաբերէ:

1758ին բովի եկեղեցւոյն հետ նորոգուեցաւ, մանաւանդ թէ բոլորովին նորէն շինուեցաւ, ի ձեռն Յովհաննէս Գ. Գարաձայ, նոյն անուանի ընտանիքէն, որ երեք տարի վերջը Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարք եղաւ, բայց քիչ ատենէն աթոռէն վար առին սաստիկ զեղիութեանը համար, և նոյն պատճառաւ երկու տարի աք. Թրուեցաւ Աթոս լեռան վանք մը: Իւր պատշոյն լրմնայէն վերջը Սուրբ Գեորգայ վանքը քաշուեցաւ, որ իւր սեպչականութիւնը եղած էր, և հոն թաղուեցաւ 1793ին: Վանքը Երուսաղէմի Սուրբ գերեզմանին թողուց և մինչև հիմա անոր սեպչականութիւնն է: Երկու գեղեցիկ ուռնիներէ ծառաղարգ ձամբներ, զոր կնքը անկած էր և գեռ կը տեսնի, մէկը վանքէն հին պատրիարքին տունը կ'երթայ, որ հիմայ Օսմանեան տէրութեան ծովային գալոցն է, միւսն ալ վանքէն գեպ 'ի գիւղը: Քարաձա միտակ չէ Կոստանդնուպոլսոյ պատրիարքներէն որոնց գերեզմանը հոս է: Վերին երկու գարբուուն մէջ, իրենց անցեալ մեծութենէն ինկած թաղերէն: Ներք ալ կղզին կ'ընտրէին իրենց գերեզմանը: Սուրբ Գեորգայ վանքին մէջ թաղուածէն զատ, դարձեալ եօթը կամ ութը հատ կան, որոնց գերեզմանը Սուրբ Աստուածածնայ կամ Ս. Կարապետի վանքին մէջ են: Գիւղին եկեղեցւոյն մէջ ալ անոնցմէ մէկը թաղուած ըլլալու է:

Այս պատրիարքներէն շատը, որ այնչափ անկարող եղած են իրենց ծառայական վիճակին պատճառաւ, և կամ իրենց հօտին բարոյական անկումէն, կարելի է որ անծանօթ պահած են իրենց ընկերներուն քով, որք աւելի երբնակի կ'զած են որ իրենց յիշատակը գերեզմանաբոլմ մը մնացած է ապագայից: Որչափ տարբեր են

վերին դարուն պատրիարքներն, որ նուաւ տութիւններով և կաշառքներով ձեռք ձգած են իրենց անցողական մեծութիւնը՝ քան թէ այն նախկին անշուական և մեծածախ Բիւզանդական Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքներն, որք շատ անգամ որդի կամ եղբայր էին կայսերաց. գիտուն և կամ քաջ քաղաքագետ պատրիարքներ, սուրբ մարտիրոսք կամ անասնա զուարճանքը, Բիւզանդիոյ մէջ առաջին կայսերաց քով, որոնց գիմաց շատ անգամ Պորփիրոսթէնը ալ կը դողային, որք այն սարսափելի քաղաքանուութեան ամեն նշնգութեանց մէջ կը խառնուէին, շատ անգամ կը յաղթուէին, բայց իրենք ալ կը յաղթէին, գնելով կամ վերջնելով կայսերս, կրօնամայ ժողովորդեան մը մոնեգնեալ ծափահալութեամբը:

Անցեալ դարուն այս պատրիարքներէն ամենէն երևելին որք կը քննան վերին քառով խաւքի վիմաց տակ, 'ի ձայն Մարմարայի ալքը ներուն, է՝ Սմուէլ Կոստանդնուպոլսեցի աշուանեալն, երեսելի գիտուն մը որ պատրիարք ընտրուեցաւ 22 մայիս 1763ին և Աթոս (Այնոս) լեռը արքայութեան 1768ին, դարձեալ ընտրուեցաւ 1773ին, յաջորդ տարին երկրորդ անգամ ինկաւ աթոռէն, և խաւքի դրկուեցաւ, ուր որ ալ մեռաւ 10 մայիս 1775, և ճանցուած է մին երեսելի պատրիարքաց, որ Որթոտոքս է: Կեղեցին կառավարած են: Խաւքի Սուրբ Գեորգայ վանքին մէջ, որուն վարի գիրքն արժանի է այցելութեան, հիմա կը բնակին յոյն խառնութեան ընտանիքներ, եկեղեցւոյն մէջ գեռ պաշտօն կը կատարուի:

Այս շէնքերը որ կարգաւորեալ և շնորհքով տեսք մը ունի կղզւոյն ձախ կողմն, նաւամատուցէն գիտելով, Սուրբ Գեորգայ վանքէն անմիջապէս վար, Օսմանեան տէրութեան ծովային դրպոցն է, ուր Սուլթան Սաֆուա Բ. օրինադրեց: Պղտիկ կղզին Բիդէ կամ Բիդ, որ խաւքիէն քիչ հեռու է, հիւսիսային կողմը, ամենին կառուորութիւն մը չունի, միայն անուշը կը յիշատակէ՝ որ հին ատեն Բիդիւտասա կ'անուանէր ամբողջ այս արշիպէղագոսը և սօսի անտառները (յն. բիդիս) որ առաջ բուր կղզին կը ծածկէր հիմա բոլորովին լեռն է:

(Շարայարարի)

